

Věcný záměr trestního řádu – hlavní principy navrhované rekodifikace trestního práva procesního

Požadavky na změny, které se na základě vyhodnocení účinnosti stávající právní úpravy navrhují, lze charakterizovat takto:

- **zrychlit trestní řízení** ve všech jeho stádiích tak, aby bylo zajištěno provedení řízení až do vynesení konečného rozhodnutí v co nejkratší době,
- **více posílit význam stadia řízení před soudem** na úkor přípravného řízení s přihlédnutím k požadavku, aby osoba, proti níž se trestní řízení vede, nebyla zjevně nedůvodně stíhána nebo nedůvodně stavěna před soud,
- posílit postavení státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení a při rozhodování v tomto stadiu řízení a současně zajistit, aby **nedocházelo k jeho přetěžování nadbytečnými administrativními úkoly**,
- **výrazně zvýšit aktivitu procesních stran v řízení před soudem**,
- stanovit procesní odpovědnost státního zástupce za neprovedení důkazů v potřebném rozsahu prokazujících vinu obžalovaného v řízení před soudem a za neprokázání všech znaků trestného činu, pro který byla podána obžaloba – **tzv. formální důkazní břemeno státního zástupce** (bude to on a nikoli soud, koho zatíží negativní důsledky zproštění),
- **posílit procesní práva poškozeného**, především mu zajistit možnost účinného výkonu jeho procesních práv a dosažení náhrady škody v trestním řízení (nově i v omezené míře přiměřeného zadostiučinění a vydání bezdůvodného obohacení) a přiznat mu právo domoci se soudní kontroly v případě, kdy státní zástupce uplatnil diskreční pravomoc a zastavil trestní stíhání,
- **zvýšit ochranu obětí trestných činů** a účinně jim zajistit jejich práva,
- v širší míře umožnit v procesní formě zachytit důkazy i v případech, kdy ještě nejsou podmínky pro stíhání konkrétní osoby,
- v oblasti řádných a zejména mimořádných opravných prostředků dokončit jejich reformu tak, aby zajišťovaly v potřebném rozsahu nápravu podstatných vad rozhodnutí i řízení jim předcházejícího, jakož i sjednocování judikatury soudů a náležité ovlivňování praxe ostatních orgánů činných v trestním řízení.

Prostředky, jimiž se uvedených cílů chce dosáhnout, spočívají zejména v následujícím:

V přípravném řízení

- Úprava **přípravného řízení** bude zásadně vycházet z pojetí spočívajícího v tom, že bude mít oproti řízení před soudem předběžnou povahu, s přihlédnutím k požadavku, aby osoba, proti níž se trestní řízení vede, nebyla zjevně nedůvodně stíhána nebo nedůvodně stavěna před soud. **Bude se zaměřovat především na provedení úkonů, které mají rozhodující význam pro řízení před soudem a na zabránění nadbytečné duplicitě prováděných procesních úkonů v přípravném řízení a v řízení před soudem** (půjde o důkazy, které státní zástupce považuje za nezbytné v zájmu toho, aby unesl formální důkazní břemeno v řízení před soudem).
- **Právo účasti obhajoby při provádění úkonů přípravného řízení bude omezeno na**

zásadní úkony procesní povahy, které mají bezprostřední význam pro dokazování v řízení před soudem - vychází se z toho, že práva obhajoby, jejichž realizace je charakteristická pro „řádný proces“, mají své těžiště v řízení před soudem.

- Obsah a rozsah přípravného řízení bude navazovat na kategorizaci deliktů v trestním právu hmotném (v trestním zákoníku) s přihlédnutím k složitosti činu, který je předmětem řízení. **O přečinech jako nejméně závažné kriminalitě bude zpravidla vedeno zkrácené přípravné řízení jako typ méně formálního řízení, naproti tomu o zločinech bude konáno vyšetřování, které již nebude typově rozlišováno.**
- Státní zástupce bude v přípravném řízení vykonávat nad postupem policejního orgánu dozor, přičemž **ve fázi postupu před zahájením trestního stíhání bude dozor nově koncipován fakultativně** (pokud si státní zástupce vyhradí vyrozumění o určitých úkonech konaných v jeho rámci, jinak bude státní zástupce vykonávat dozor od okamžiku, kdy obdrží žádost policejního orgánu o vydání rozhodnutí či souhlasu státního zástupce s určitým úkonem nebo od zahájení trestního stíhání). Výslovně bude rovněž vyjádřena zásada, že státní zástupce uplatňuje v průběhu přípravného řízení svá oprávnění, aby si s přihlédnutím k závažnosti a povaze trestní věci zajistil přehled o stavu a výsledcích přípravného řízení a měl možnost účinně působit na jeho průběh a neprodleně odstraňovat zjištěné nedostatky.

V řízení před soudem

- Bude zachováno rozdělení věcné příslušnosti mezi okresní a krajské soudy; k řízení v prvním stupni bude zásadně příslušný okresní soud, krajské soudy budou činné jen v těch věcech, kde to jejich zvláštní závažnost a složitost vyžaduje.
- V řízení před soudem **bude zajištěno, aby soud rozhodoval s co největším urychlením a bez průtahů, a to zejména prostřednictvím širšího uplatnění institutu nesporných skutečností, rozšíření využitelnosti odklonů, zavedením nového typu zvláštního řízení - dohody o vině a trestu - a prohloubením zjednodušeného řízení navazujícího na zkrácené přípravné řízení.**
- **Rozsah možnosti vrátit věc státnímu zástupci v rámci předběžného projednání obžaloby bude zachován jen v případech závažných procesních vad neodstranitelných v dalším řízení,** nikoli jako dosud i v případech skutkových vad, to vyplývá ze skutečnosti, že státní zástupce bude mít v řízení před soudem postavení veřejného žalobce, který musí dokázat tvrzení uvedená v obžalobě svědčící o vině obžalovaného.
- **Strany budou provádět důkazy, jejichž provedení navrhly,** nebo i když jejich provedení nenavrhly, jde-li o důkazy podle předběžných výsledků dosavadního řízení podporující obžalobu (státní zástupce) nebo vyvracející či zeslabující vinu obžalovaného (obžalovaný, případně zastoupený obhájcem).
- **Soud bude mít povinnost doplnit dokazování jen tehdy,** nebyly-li příslušné důkazy provedeny obžalovaným nebo jeho obhájcem, nebo obžalovaný není zastoupen obhájcem a soud **má závažné pochybnosti o jeho způsobilosti se řádně hájit a v řízení před soudem vystupovat,** za současné podmínky, že **neprovedení důkazů by vedlo k vydání zjevně nespravedlivého rozhodnutí, dále soud provede zcela nezbytné důkazy potřebné k rozhodnutí o náhradě škody** nad rámec důkazů vztahujících se k prokázání odpovídajících znaků skutkové podstaty trestného činu, kde formální důkazní břemeno ponese státní zástupce.
- Strany (včetně poškozeného) budou mít možnost prohlásit některé skutečnosti za nesporné, na základě rozhodnutí soudu bude možno od provedení příslušného důkazu upustit.

- **V řízení o odvolání bude omezena – v návaznosti na jasně vymezené podmínky – možnost vrácení věci státnímu zástupci k došetření; bude omezena i možnost vrácení věci odvolacím soudem soudu prvního stupně** (např. prostřednictvím možnosti žádat Nejvyšší soud o tzv. revizní přezkoumání – přezkoumání zákonnosti vrácení věci).
- V systému mimořádných opravných prostředků bude rozšířena možnost podat návrh na obnovu řízení.

V dokazování

- Bude zpřesněna úprava důkazních prostředků a zavedena konkrétní úprava zejména absolutně neúčinných důkazů.
- **Více budou rozlišeny případy, v kterých je třeba vyžádat znalecký posudek na rozdíl od odborného vyjádření** tak, aby byl ještě více posílen princip, že znalecký posudek bude vyžadován jen v případech, kdy nepostačí odborné vyjádření.
- **Postup při provádění důkazních prostředků v řízení před soudem bude založen na principu kontradiktornosti při široké účasti stran v dokazování, možnosti číst se souhlasem stran veškeré důkazní prostředky bez ohledu na jejich procesní povahu (tedy např. i záznamy o vysvětlení) a za zákonem stanovených podmínek neprovádět dokazování o nesporných skutečnostech**, kdy nebude třeba číst velké množství listinných důkazů, o jejichž povaze a důkazním významu nikdo nepochybuje a vůči kterým nejsou vznášeny žádné připomínky či námitky, dílčí změny se budou týkat zejména úpravy přítomnosti obviněného v hlavním líčení v tom směru, aby bylo možné skončit řízení ve věcech, kde obviněný nechce využít svého práva účastnit se řízení a k soudu se nedostavuje.
- Pozornost bude věnována i **zajištění účasti svědků v hlavním líčení, kde budou posílena práva soudu vůči takovým svědkům, kteří se nedostavují k hlavnímu líčení (možnost krátkodobého zadržení svědka za účelem zajištění jeho účasti při potřebném úkonu)**.
- **Zpřísněna bude také úprava doručování písemností, kdy negativní důsledky vyhýbání se doručení ponese osoba, vůči níž se trestní řízení vede.**

V řízení o vazbě

- Rozhodování o trvání vazby bude zjednodušeno (lhůty pro přezkum prodlouženy) při zachování možnosti obviněného žádat o propuštění z vazby.
- V přípravném řízení bude o vzetí do vazby rozhodovat soudce činný v přípravném řízení, o trvání vazby i o žádostech oprávněných osob o propuštění z vazby na svobodu bude rozhodovat soud, a to za uplatnění možnosti spojit různé druhy rozhodování o vazbě v zákonem stanovených případech. Státní zástupce bude v přípravném řízení oprávněn vyhovět žádosti obviněného o propuštění na svobodu, a to včetně využití institutů náhrady vazby.
- Bude upraveno zvláštní řízení o vazbě, které bude probíhat jako neveřejné zasedání a zajišťovat slyšení obviněného za přítomnosti jeho obhájce a za aktivní součinnosti státního zástupce, v rámci něhož mohou strany vznést své návrhy a příp. i provedení potřebných důkazů.

Ve vykonávacím řízení

- Ve vykonávacím řízení se bude vycházet z osvědčených postupů při výkonu jednotlivých trestů a ochranných opatření, přičemž ohledně výkonu trestu odnětí svobody bude úprava zajišťovat urychlené dodání odsouzených, kteří se výkonu trestu odnětí svobody vyhýbají, do výkonu tohoto trestu.

- **Rozhodování ve vykonávacím řízení bude zásadně svěřeno vyšším soudním úředníkům a asistentům, s výjimkou nejdůležitějších rozhodnutí** (např. podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nebo podmíněného upuštění od zbytku trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu), o stížnosti proti takovému usnesení bude rozhodovat soudce toho soudu, u něhož bylo příslušné rozhodnutí učiněno.

Posílení práv poškozených

- **Bude vypracován zvláštní zákon o obětech trestné činnosti**, který by zahrnoval ucelenou úpravu této problematiky, zejména vytváření a podporu služeb pro poskytování pomoci obětem trestných činů, prevenci, pomoc obětem, včetně okamžité pomoci zajišťující ochranu, útočiště, materiální, lékařskou, psychologickou a sociální pomoc, proškolení soudců a ostatních orgánů činných v trestním řízení v této oblasti, dělení obětí na zvlášť ohrožené a ostatní, ochranu osobních údajů obětí včetně ochrany soukromí a osobní bezpečnosti, ochranu před sekundární viktimizací a informování obětí a odškodňování obětí trestné činnosti. V trestním řádu budou obsažena jen nezbytná ustanovení procesní povahy týkající se pojmu poškozeného, jeho procesních práv, zajištění nároku na náhradu škody atd. Bude mít **právo na ohleduplné zacházení**, je-li v trestním řízení vyslýchán jako svědek, zejména je nepřipustné o něm zveřejňovat citlivé údaje a zasahovat do jeho soukromí.
- **Procesní práva poškozeného budou více posílena, a to následovně:**
 - a) Bude mít právo **obdržet** při prvním kontaktu s orgánem činným v trestním řízení v písemné formě **informace o jeho právech v trestním řízení a organizacích na pomoc obětem trestných činů a službách jimi poskytovaných**.
 - b) Bude moci **podat návrh na vydání předběžného opatření** v řízení před soudem a dát podnět k jeho vydání v přípravném řízení.
 - c) Bude moci podat **stížnost proti rozhodnutí o ukončení utajení**, je-li utajovaným svědkem.
 - d) Bude moci podat **stížnost proti usnesení o postoupení věci a o zastavení trestního stíhání v rámci předběžného projednání obžaloby**.
 - f) Bude moci **požadovat nejen náhradu škody, ale nově i vydání bezdůvodného obohacení či náhradu morálního zadostiučinění v adhezním řízení**.
- Po vzoru zahraničních úprav bude upravena **určitá forma kontroly diskreční pravomoci státního zástupce ze strany poškozeného formou možnosti podat subsidiární žalobu k soudu (možnost na základě žaloby docílit soudního přezkumu rozhodnutí státního zástupce o zastavení trestního stíhání nebo o odložení věci z důvodu nedostatku veřejného zájmu na tr. stíhání)**.
- V omezeném rozsahu bude zavedena **soukromá žaloba poškozeného**, která se bude týkat pouze úzce vymezeného okruhu skutkových podstat trestných činů, kde není příliš dán veřejný zájem na projednávání, např. u některých hospodářských trestných činů.

- **Vybrané nové instituty obsažené ve věcném záměru trestního řádu**

Předběžná opatření

Návrh věcného záměru předpokládá na základě zahraničních zkušeností nově upravit předběžná opatření již v průběhu trestního řízení, je-li naléhavá potřeba chránit zejména poškozeného (oběť trestného činu) a jemu blízké osoby nebo potřeba chránit společnost. Tato potřeba se objevuje zejména v souvislosti s tzv. domácím násilím nebo pronásledováním („stalking“ – slídivé a značně obtěžující pronásledování oběti). V poslední době v České republice narůstá i specifická forma trestné činnosti vázané na sportovní utkání nebo zábavní centra, kdy jde o návštěvu sportovních stadionů nebo restauračních a jiných zařízení, v nichž došlo k opakované nebo závažné trestné činnosti.

Jako předběžná opatření bude možné s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestné činnosti, osobě obviněného a zájmům poškozeného uložit zejména:

- **zákaz styku s poškozeným nebo jeho vyhledávání** (z důležitých důvodů bude možné takové setkání povolit za dohledu příslušného orgánu činného v trestním řízení nebo úředníka či asistenta Probační a mediační služby),
- **zákaz styku s konkrétně vymezenými osobami a jejich vyhledávání,**
- **zákaz návštěv konkrétně vymezených míst, akcí, zařízení nebo jiných prostředí,**
- **příkaz zdržovat se v místě svého pobytu,**
- **příkaz nezdržovat se na určitém místě,**
- **zákaz vycestovat za hranice České republiky** apod.

Smyslem těchto omezení je v první řadě chránit poškozeného, ale na druhé straně jejich náležitě prosazování je i v zájmu stíhaného obviněného, který by si mohl svými nežádoucími aktivitami přivodit použití podstatně invazivnějších prostředků vůči sobě, např. uvalení vazby.

Současná právní úprava předpokládá pouze možnost ukládat obviněnému v souvislosti s náhradou vazby písemným slibem nebo dohledem probačního úředníka omezení stanovená ve výroku rozhodnutí o náhradě vazby. Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje mladistvému ukládat širokou škálu výchovných opatření, avšak jen s jeho souhlasem (srov. § 10 odst. 2 a § 15 a násl. zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

Tyto formy se však právě u domácího násilí nebo pronásledování ukazují jako nedostatečně účinné, a proto se navrhuje upravit určitou škálu předběžných opatření, která mají podobný účel jako předběžná opatření v občanském soudním řízení, kdy je třeba prozatímně upravit poměry nebo vztahy obviněného s obětí nebo jiným poškozeným, aby bylo zabráněno obviněnému v pokračování v trestné činnosti nebo aby byla odstraněna její příčina nebo podmínka. Obdobně lze odkázat i na novelu zákona o Policii ČR, občanského soudního řádu a trestního zákona provedenou zákonem č. 135/2006 Sb., která zavedla nový institut vykázaní ze společného obydlí, na který trestněprávní úprava vhodně naváže.

Předběžné opatření bude moci nařídit jen soud a v přípravném řízení státní zástupce nebo s předchozím souhlasem státního zástupce policejní orgán.

Za předpokladu, že by délka trvání předběžného opatření přesáhla zákonem vymezenou dobu, bude o jeho dalším trvání v přípravném řízení rozhodovat na návrh státního zástupce soudce.

Obdobné úpravy mají např. v **Rakousku** (srov. Spolkový zákon o ochraně proti násilí v rodině) nebo ve **Francii**, kde jsou uplatňována v podstatně širším rozsahu, neboť umožňují

uložit obviněnému na svobodě velmi širokou škálu nejrůznějších omezení a povinností, které mají za cíl omezovat další trestní rizika a usnadnit vedení trestního řízení.

Používání předběžných opatření se v zahraničí osvědčuje a zejména u domácího násilí nebo pronásledování efektivně brání v pokračování nebo opakování trestné činnosti.

Pořádková opatření

S ohledem na skutečnost, že trestní řízení mnohdy maří nejen obviněný, ale např. i neukáznění svědci, kteří se účelově vzdalují z místa bydliště v době konání hlavního líčení a protahují tak řízení, **navrhuje se jako krajní prostředek umožnit zajištění svědka nebo jiné osoby za účelem zajištění přítomnosti při požadovaném úkonu.** Takové zajištění bude možné použít jen vůči osobě, která **bez dostatečné omluvy neuposlechne příkaz nebo výzvu soudu anebo jednání soudu zmaří a požadovaného cíle nelze docílit prostřednictvím použití jiných donucovacích prostředků.** V souladu se zásadou zdrženlivosti a přiměřenosti může být **omezena na svobodě maximálně na 48 hodin.** O omezení osobní svobody rozhodne soud usnesením; proti usnesení je přípustná stížnost, která nemá odkladný účinek. Omezení osobní svobody na základě písemného příkazu soudu vykonávají orgány Policie ČR.

Tzv. korunní svědek a spolupracující obviněný

C. Tzv. korunní svědek a spolupracující obviněný

V návaznosti na příslušná ustanovení trestního zákoníku a **se záměrem zefektivnit objasňování zvláště závažných zločinů spáchaných členy organizované skupiny nebo ve prospěch skupiny organizovaného zločinu** se navrhuje upravit **přerušování trestního stíhání u tzv. korunního svědka (institut imunity před obžalobou) a institut spolupracujícího obviněného tak, aby osoby podílející se na činnosti skupin organizovaného zločinu a organizovaných skupin byly motivovány ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení, což by ve svém důsledku mělo usnadnit vyšetřování tohoto druhu zvláště závažných zločinů,** při kterém je, s ohledem na míru organizace často spojené se závazkem mlčenlivosti, zpravidla nedostatek důkazů k usvědčení osob organizujících nebo řídicích takovou zvláště závažnou trestnou činnost.

Zakotvením institutu korunního svědka sice dochází k určitému omezení zásad legality a oficiality trestního řízení, ale předkládaný návrh je postaven na pojetí, podle něhož **zájem státu na zničení zločineckých struktur,** do nichž je v důsledku jejich organizace a závazku mlčenlivosti obtížné proniknout, **převyšuje nad zájmem státu na postihu jedince,** který se nikoli v pozici organizátora nebo řídicího subjektu přímo nebo nepřímo na takové trestné činnosti podílel a který umožnil odhalení a usvědčení spolupachatelů, často i organizátorů a řídicích osob skupin organizovaného zločinu nebo jiných zločineckých organizací.

Tato úprava je v souladu s **Rezolucí Rady Evropské unie č. 497Y0111(01) ze dne 20. prosince 1996 o jednotlivcích, kteří spolupracují při soudním řízení v boji proti mezinárodně organizovanému zločinu,** jež vyzývá členské státy, aby přijaly vhodná opatření, kterými by povzbuzovaly jednotlivce, kteří byli nebo jsou členy skupin organizovaného zločinu nebo jiných zločineckých organizací jakéhokoli druhu, nebo kteří se podíleli na trestných činech takových skupin nebo organizací, aby spolupracovali při soudním řízení.

Rovněž i **Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu přijatá v Palermu v prosinci 2000 vyzývá státy, aby podporovaly osoby, které se podílely na spáchání závažné trestné činnosti a jsou o tom ochotny poskytnout významné informace.**

Korunní svědek

V přípravném řízení bude moci nově **státní zástupce přerušit trestní stíhání obviněného (tzv. korunního svědka), jestliže to považuje za potřebné k objasnění zvláště závažného zločinu a obviněný splní následující podmínky:**

- a) **oznámí státnímu zástupci skutečnosti, které jsou způsobilé významně přispět k objasnění takového zločinu spáchaného členy organizované skupiny nebo ve prospěch skupiny organizovaného zločinu** nebo které pomohou zabránit pokusu nebo dokonání takového zločinu, a **zaváže se podat úplnou a pravdivou výpověď o těchto skutečnostech,**
- b) **dozná se k činu,** pro který je stíhán, přičemž nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho doznání bylo učiněno svobodně, vážně a určitě,
- c) **zaváže se vydat prospěch,** který mu náleží, pokud ho získal spácháním trestného činu uvedeného v doznání, a alespoň částečně podle svých možností nahradit škodu nebo jinak odčinit újmu, pokud byla tímto trestným činem způsobena, nebo s poškozeným o náhradě této škody nebo odčinění této újmy uzavře dohodu, anebo učiní jiná opatření k náhradě takové škody nebo odčinění takové újmy.

Tento postup bude vyloučen v případech, kdy

- a) **trestný čin uvedený v doznání je závažnější než zvláště závažný zločin, k jehož objasnění se obviněný zavázal,**
- b) **obviněný se podílel** na spáchání zvláště závažného zločinu, k jehož objasnění se zavázal, **jako organizátor nebo návodce,**
- c) činem, uvedeným v doznání, byla **způsobena smrt nebo těžká újma na zdraví,** nebo
- d) obviněný se, pokud jde o trestný čin uvedený v doznání, považuje za **zvláště nebezpečného recidivistu.**

V případě, že obviněný nesplní povinnosti, k nimž se zavázal, nebo jsou-li dodatečně zjištěny skutečnosti, které by přerušení trestního stíhání vylučovaly, státní zástupce rozhodne o pokračování v trestním stíhání.

Pokud obviněný, u něhož bylo přerušeno trestní stíhání, splní vše, k čemu se zavázal a v době od doznání k takovému trestnému činu se nedopustil úmyslného trestného činu, rozhodne státní zástupce, který trestní stíhání přerušil, o **zastavení trestního stíhání.** Rozhodnout o zastavení trestního stíhání však je možné až po pravomocném skončení trestního stíhání zvláště závažného zločinu, k jehož objasnění se obviněný zavázal.

Spolupracující obviněný

Návrh také bude upravovat postup vůči spolupracujícímu obviněnému, jímž bude **obviněný, který sice nesplňuje podmínky pro přerušení trestního stíhání, ale přesto se rozhodl podat výpověď o uvedeném zvláště závažném zločinu, přičemž i dozná, že spáchal skutek, pro který je stíhán.** Takový obviněný bude sice obžalován, ale státní zástupce jej může v obžalobě označit za spolupracujícího obviněného.

V případě, že spolupracující obviněný učiní v řízení před soudem úplnou a pravdivou výpověď, ke které se zavázal, a tato výpověď významným způsobem přispěla k objasnění uvedeného zvláště závažného zločinu, a v době od doznání, že spáchal skutek, pro který je stíhán, se nedopustí úmyslného trestného činu, **soud bude postupovat podle ustanovení**

trestního zákoníku upravujících ukládání trestu spolupracujícím obviněnému a sníží mu trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby.

Dohoda o vině a trestu

Na základě zahraničních zkušeností (srov. např. polský trestní řád – čl. 387 a násl., slovenský trestní řád č. 301/2005 Z. z., anebo neuzákoněnou praxi soudů ve SRN) bude nový trestní řád upravovat nový **institut dohody o vině a trestu trestním řádu**. Tento institut nelze srovnávat s klasickým angloamerickým dohodovacím řízením o vině a trestu, inspiruje se jen některými jeho prvky. **Cílem je zrychlení trestního řízení, zajištění skutečně pružného a efektivního modelu řízení, který bude respektovat práva obviněného a bude obsahovat záruky zabránění zneužití tohoto institutu, a dále výhoda pro oběti trestných činů (poškozené), které budou chráněny před sekundární viktimizací, neboť nebudou muset svědčit opakovaně v řízení před soudem.**

Podstatou tohoto zvláštního způsobu řízení bude **možnost státního zástupce sjednat s obviněným za účasti jeho obhájce dohodu o vině a trestu, kterou následně schválí soud ve veřejném zasedání**. Tato úprava umožní zjednodušený postup v případech, kdy obviněný prohlásí, že se cítí být vinen skutkem, pro který je stíhán, přičemž dosud provedené důkazy a další výsledky přípravného řízení nasvědčují pravdivosti jeho prohlášení, a sjedná za účasti obhájce se státním zástupcem dohodu ohledně trestu, příp. ochranného opatření, a ohledně rozsahu a způsobu náhrady škody či vydání bezdůvodného obohacení (přiznání morálního zadostiučinění). **Sjednávání dohody o vině a trestu bude oprávněn se účastnit i poškozený, který má ze zákona nárok na náhradu škody či vydání bezdůvodného obohacení (morálního zadostiučinění) a tento nárok uplatňuje**. Státní zástupce následně podá soudu návrh na schválení sjednané dohody o vině a trestu.

Soud bude moci rozhodovat o skutku, jeho právní kvalifikaci, přiměřenosti trestu, ochranném opatření a nároku na náhradu škody (vydání bezdůvodného obohacení či přiznání morálního zadostiučinění) pouze v rozsahu uvedeném v dohodě o vině a trestu, nicméně není dohodou o vině a trestu zcela vázán, **může ji odmítnout schválit ze závažných procesních důvodů (zejména neměl-li obviněný při sjednávání dohody obhájce) nebo ji neschválit z důvodu její zjevné nepřiměřenosti nebo nesprávnosti**.

Konečná podoba tohoto institutu bude upravena v návaznosti na výsledky projednávání novely trestního řádu, která byla aktuálně schválena vládou a obsahuje úpravu tohoto institutu.

Soukromá žaloba

Zákon bude jako zvláštní způsob řízení nově upravovat i **řízení o soukromé žalobě**. Tento zvláštní způsob řízení bude možné konat jen **o vybraných trestných činech, kde veřejný zájem na stíhání do značné míry ustupuje zájmu soukromému**.

Pro tyto vybrané trestné činy (např. pomluva, porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti, poškozování spotřebitele, porušení práv k ochranné známce a jiným označením, porušení chráněných průmyslových práv a případně též u dalších trestných činů) bude přicházet v úvahu **podání soukromé žaloby poškozeným**. **Pro účely jejího podání bude poškozený oprávněn nahlížet do spisů, opatřovat si příslušné podklady a materiály a v rozsahu nezbytném k jejímu podání požadovat prostřednictvím státního zástupce provedení jednotlivých úkonů od policejního orgánu**.

V těchto případech se přenechává především **iniciativě soukromého žalobce, aby přímo soukromou žalobou inicioval konání trestního řízení před soudem**. Návrh vychází

jak z pozitivních zkušeností s úpravami v **trestním řádu rakouském z roku 1873 a uherském z roku 1896**, tak i z poznatků zahraničních právních úprav.

Soukromou žalobu může poškozený výslovným prohlášením vzít zpět až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Byla-li soukromá žaloba vzata zpět, nemůže ji poškozený podat znovu, to nevyklučuje právo státního zástupce podat v takové věci obžalobu, shledá-li veřejný zájem.

O podání soukromé žaloby soud vyrozumí státního zástupce. Ten je oprávněn, shledá-li, že je zasažen i veřejný zájem, ve věci podat obžalobu. Řízení se pak koná o obžalobě státního zástupce i o soukromé žalobě.

V přípravném řízení může státní zástupce převzít věc a vykonávat v ní svou působnost, jako kdyby nešlo o trestný čin vázaný na soukromou žalobu. V takovém případě může být soukromá žaloba podána jedině za podmínky, že státní zástupce zastaví trestní stíhání; o tom je třeba poškozeného, který může podat soukromou žalobu, poučit.

Subsidiární žaloba

Navrhuje se upravit proceduru týkající se **kontroly nestíhání (někdy se zúženě označuje jako kontrola oportunity nebo diskreční pravomoci státního zástupce)**.

Poškozený bude moci v případech, kdy státní zástupce pravomocně **odložil věc nebo bylo zastaveno trestní stíhání z důvodu nedostatku veřejného zájmu** podat ve lhůtě 15 subsidiární žalobu. **Pro účely jejího podání bude poškozený oprávněn nahlížet do spisů, opatřovat si příslušné podklady a materiály.** Doloží-li, že je nemajetný, může požádat o ustanovení zmocněnce.

Po podání subsidiární žaloby dojde k jejímu přezkoumání soudem. Soud však bude moci subsidiární žalobu mimo jiné **zamítnout i z důvodu, že neskýtá dostatečný podklad pro projednání věci před soudem, nebo odmítnout z toho důvodu, že řízení je třeba doplnit.** Proti těmto rozhodnutím může poškozený podat stížnost, která má odkladný účinek.

V případě, že soud přezkoumávající subsidiární žalobu shledá, že věc je třeba **doplnit, bude moci subsidiární žalobce prostřednictvím státního zástupce požádat policejní orgán o provedení příslušných úkonů, neprovede-li požadované doplnění sám.** Státní zástupce může takovou věc k žádosti poškozeného převzít a provést požadovaná doplnění. Nepřevzme-li státní zástupce věc a věc bude doplněna z iniciativy subsidiárního žalobce, popř. za součinnosti policejního orgánu, může subsidiární žalobce podat novou žalobu. O té již soud rozhodne s konečnou platností, další doplňování je nepřípustné.

Má-li soud za to, že subsidiární žaloba skýtá dostatečný podklad k projednání, nařídí předseda senátu na základě subsidiární žaloby hlavní líčení.

Odklony

Odklony (podmíněné zastavení trestního řízení, podmíněné zastavení trestního řízení s dohledem a narovnání) budou doplněny o **podmíněné zastavení trestního řízení s dohledem probačního úředníka.** Tento zvláštní druh odklonu vznikne spojením podmíněného zastavení trestního řízení, avšak s prodloužením horní hranice zkušební doby na tři roky, a dohledu probačního úředníka, který bude vykonáván za stejných podmínek jako je tomu u dohledu v ostatních případech.

U narovnání bude upraven výčet trestných činů, které mají povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným, přičemž vyloučeny budou případy, kdy poškozeným je stát nebo

územně samosprávný celek. **Výroky o schválení narovnání a zastavení trestního stíhání budou odděleny tak, aby obviněný mohl v mezidobí splnit vše, k čemu se zavázal. Tento nový způsob rozhodování bude mít význam jak z hlediska odčinění újmy způsobené poškozenému, tak i z hlediska závazků směřujících k obecně prospěšným účelům, které je obviněný povinen splnit. Závazky směřující k obecně prospěšným účelům budou moci mít různorodou povahu – může jít o zaplacení peněžité částky, provedení různých prací nebo o jiné podstatné omezení odpovídající povaze spáchaného trestného činu (např. vzdání se řídičského oprávnění nebo zbrojního průkazu na určitou dobu apod.).**

Po vzoru zahraničních úprav (srov. zejména rakouskou úpravu provedenou zákonem č. 55 BGBl z 9. dubna 1999; srov. i § 90a a § 90b rakouského trestního řádu) bude **v rámci odklonů možné ukládat širší škálu přiměřených omezení a povinností než podle platné úpravy** (např. absolvovat probační program, nenavštěvovat určité akce nebo zařízení, nepřečehovávat předměty, které by mohly sloužit k páchání trestné činnosti, opustit obydlí, kde došlo ke spáchání trestné činnosti, neměnit bez předchozího oznámení bezdůvodně své zaměstnání, neměnit bez předchozího oznámení své bydliště apod.). Splnění těchto přiměřených omezení a povinností bude možné vzhledem k novému způsobu rozhodování kontrolovat i u narovnání.

Zakotvení formálního důkazního břemene státního zástupce ve stadiu projednání trestní věci v řízení před soudem

Za jednu z nejpodstatnějších změn věcného záměru lze považovat stanovení formálního důkazního břemene státního zástupce. Nebude se tedy jednat o pouhé prohloubení kontradiktornosti řízení před soudem a s tím související posílení zásady obžalovací, ale **o výrazný zásah do struktury procesu.**

V dnes platné právní úpravě se s obdobnou konstrukcí, jakou představuje formální důkazní břemeno, nesetkáváme a **nejvýše lze hovořit o tzv. materiálním důkazním břemenu**, kdy strany v trestním řízení mají právní i faktický zájem, aby byly prokázány skutkové okolnosti a další skutečnosti, jež uvádějí, a aby byla vyvrácena tvrzení protistrany. Důsledkem toho je, že každá strana by se měla snažit dokázat skutkové okolnosti, jež tvrdí. Pokud se jí to však nepodaří a nedojde-li k takovému objasnění a prokázání skutkové okolnosti ani činností soudu na základě povinnosti ve smyslu § 2 odst. 5 poslední věty platného tr. ř., určité právně významné skutečnosti nejsou zvažovány při rozhodnutí soudu, což neprospívá tomu, kdo tvrdí a případně prokazuje. To, k čemu není obviněný podle práva povinen - aby vyvracel usvědčující důkaz - k tomu jej nutí jeho vlastní zájem, aby mu byla zajištěna příležitost uplatnit vyvíňující důkaz. Obdobně je tomu i u dalších stran v trestním řízení.

Předkládaný návrh rekodifikace usiluje o posílení kontradiktorních prvků v řízení před soudem a o výrazné posílení aktivity stran, přičemž se ukazuje, že dosavadní změny provedené novelami z roku 1993 a 2001 nevedly k žádoucím důsledkům. Objevily se některé výkladové nejasnosti a dokonce v některých případech docházelo ke sporům ohledně role a povinností jednotlivých orgánů činných v trestním řízení, zvláště pak soudu a státního zástupce. Vyskytla se kritika, že soud se nezřídka stává hlavním „protihráčem“ obviněného, byť by uvedenou roli měl v řízení před soudem plnit státní zástupce. Na druhé straně nebylo přesvědčivě pojímáno ani postavení státního zástupce, který byl posuzován i jako „pomocník“ soudu při dokazování. Pro řízení před soudem pak byla mnohdy charakteristická pasivita stran, a to jak strany obžaloby, tak i obhajoby.

Formální břemeno státního zástupce znamená jeho procesní odpovědnost za neprovedení důkazů v potřebném rozsahu prokazujících vinu obžalovaného v řízení před soudem a za neprokázání všech znaků trestného činu.

V přípravném řízení budou proto opatřovány či prováděny důkazy, jež bude státní zástupce považovat za nezbytné pro účely zastupování veřejné obžaloby v řízení před soudem a z pohledu unesení důkazního břemene. Státní zástupce si musí sám vymezit, jaké důkazy budou vyhledány, zajištěny, opatřeny či provedeny, aby byl schopen ve stadiu projednání trestní věci v řízení před soudem toto důkazní břemeno unést.

Soud bude mít povinnost doplnit dokazování jen tehdy, nebyly-li příslušné důkazy provedeny obžalovaným nebo jeho obhájcem, nebo obžalovaný není zastoupen obhájcem a soud má závažné pochybnosti o jeho způsobilosti se řádně hájit a v řízení před soudem vystupovat, za současné podmínky, že neprovedení důkazů by vedlo k vydání zjevně nespravedlivého rozhodnutí, dále soud provede zcela nezbytné důkazy potřebné k rozhodnutí v adhezním řízení nad rámec důkazů vztahujících se k prokázání odpovídajících znaků skutkové podstaty trestného činu, kde formální důkazní břemeno ponese státní zástupce **[aktivitu soudu lze připustit výlučně ve prospěch obžalovaného (příp. poškozeného), zejména v případě, kdy obžalovaný není zastoupen obhájcem a z hlediska dokazování byla opomenuta některá zásadní skutečnost, která by mohla svědčit o jeho nevině, či jeho vinu zeslabovat].**

Důsledky případného neunesení důkazního břemene zatíží státního zástupce, nikoli – jak je tomu zpravidla podle dnes platné úpravy – v první řadě soud a až ex post státního zástupce. Uvedené důsledky mohou vyplynout již z faktu, že se nepodaří v průběhu řízení vyhledat, opatřit, zajistit a zejména provést důkazy prokazující vinu obžalovaného, včetně jednotlivých znaků skutkové podstaty trestného činu. Naznačené zásadní změně bude odpovídat i nově navrhovaná podoba řízení před soudem, zvláště hlavního líčení.

Nemělo by tedy již být potřebné upravovat instituty, které ve své podstatě pouze čelí nebezpečí či obavě soudu, že bude muset – za předpokladu, že strany neprovedou žádné důkazy – provádět všechny důkazy sám.

Na straně druhé se souběžně se zavedením formálního důkazního břemene státního zástupce sleduje také posílení odpovědnosti obhájce za náležitý výkon obhajoby, tj. aby uvedl všechny skutečnosti svědčící ve prospěch obviněného tak, aby podezření z trestného činu mohlo být vyvráceno či zeslabeno v době co nejkratší. Bude proto stanoveno, že důkazy svědčící předběžně ve prospěch obžalovaného bude provádět obhájce (v případech, kdy vůbec bude obžalovaný obhájcem zastoupen); jinak půjde o úlohu soudu, neshledá-li důvod nutné obhajoby pro zřejmou nezpůsobilost obžalovaného se hájit a vystupovat před soudem.

Zavedení důkazního břemene státního zástupce na druhé straně neznámá, že by jeho role jako významného činitele při výkonu trestní spravedlnosti, při spolurozhodování o zásazích do základních práv a svobod a především při ochraně veřejného zájmu byla jakkoli zpochybněna. Návrh věcného záměru v tomto ohledu čelí eventuálním výhradám, že státní zástupce bude jako nositel formálního důkazního břemene usilovat jen o usvědčení obviněného a jeho odsouzení „za každou cenu“ a jeho role se bude blížit tradiční úloze státního žalobce v anglo-americkém systému procesu založeném ovšem na zcela jiném pojetí. **Návrh naopak vychází z toho, že role státního zástupce při ochraně veřejného zájmu bude v plné míře zachována.** Bude naprosto jednoznačně platit v přípravném řízení, kdy bude zachován jeho charakter spočívající v opatřování či provádění důkazů **nejen v neprospěch, ale i ve prospěch obviněného.** Navíc bude již v tomto stadiu procesu formulována zásada, že **státní zástupce nesmí kdykoli v průběhu tohoto stadia zatajit podstatný důkaz svědčící ve prospěch obviněného.** V řízení před soudem bude ještě více zvýrazněn princip, že **i když státní zástupce provádí důkazy podporující obžalobu, je**

oprávněn navrhopat důkazy svědčící ve prospěch obžalovaného. Stejně tak bude zachována zásada, že státní zástupce bude mít možnost navrhopat tresty, ochranná opatření, činit jiné návrhy (např. na uplatnění některé z forem odklonu) a podávat opravné prostředky, jež ve svém výsledku vyzní ve prospěch obžalovaného. To se bude týkat zvláště vybraných kategorií osob, proti kterým se řízení povede, např. mladistvých, ale aplikace takových postupů bude zásadně možná u všech uvedených osob.